
ФІЛОСОФІЯ У СУЧАСНИХ ВИКЛИКАХ

ФІЛОСОФІЯ КОМУНІКАТИВНОГО ПРОСТОРУ ЯК СКЛАДНА БАГАТОКОМПЛЕКСНА СТРУКТУРА

Авдимирець Н. В.

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького,
м. Мелітополь*

Філософія комунікативного простору як складна багатоконпонентна структура вивчається у зв'язку з пошуком ефективних засобів побудови, взаємодії, знаннями і вміннями в системі міжособистісних стосунків, що пов'язані зі взаємним обміном інформацією й пізнанням людьми одне одного, з управлінням власною поведінкою і поведінкою інших, організацією діяльності. Від моменту свого виникнення філософія прагнула не тільки осмислювати людину в тих чи тих реаліях, а й сформувані цілі, ідеї, що зумовлюють розгортання в дійсності думок, пріоритетів та принципів, які виконують функцію регуляторів, норм та правил її поведінки. Кардинальні питання філософського супроводу розвитку комунікативно-діалогічної компетентності останнім часом пов'язані з нагальною проблемою: більше освіти як способу й результату здобуття людиною культурності.

Насправді поле філософського комунікативного простору набагато ширше і набагато змістовніше. За низкою напрямів і способів воно пов'язане з іншими дослідницькими та практичними галузями. Всі, кого об'єднує концепція філософії комунікації, усвідомлюють нескінченне розмаїття того ресурсу, що ми тільки починаємо зараз вивчати. За короткий час проблема комунікативно-діалогічної компетентності стала авторитетним форумом, своєрідною платформою для обговорення нових ідей і нових способів рефлексії феномена комунікації. Це пояснюється тим, що філософія комунікації є не тільки критичною рефлексією на який-небудь предмет і обговоренням загальних уявлень про комунікацію, її роль та функції в людському існуванні. Філософія комунікації сама по собі є невід'ємним і ефективним вимірювачем комунікації. Саме тому ми апелюємо до питання про онтологію комунікації, про комунікацію як феномен, що продукує оптимальні стратегії взаємодії, зокрема й засобами діалогу..

Найважливішою проблемою сучасної науки, зобов'язаною сформувати в сучасній молоді стійкі орієнтири та смисли реалізації різнобічних культурних інтересів і цінностей, є вивчення компетентнісної парадигми діалогу. Відтак виникає нагальна потреба обґрунтування стратегій розвитку комунікативно-діалогічної компетентності, вибору шляхів повноцінного, всебічного, гармонійного вдосконалення самої молоді та її буття в інформаційному суспільстві.

Феномен комунікативного діалогу і взаємини досліджують представники різних галузей гуманітарних наук. Лінгвістика й психолінгвістика з різних позицій вивчають функціонування комунікативної компетентності, але здебільшого комунікативною компетентністю займалися дослідники педогогічної теорії (І. Зязюн, Н. Кузьміна, Л. Мітіна, А. Щербаков та ін.); психологи, які розкривають психологічні особливості розвитку комунікативної компетентності (Б. Ананьєв, О. Леонтєв, К. Платонов, Б. Ломов, А. Хараш, В. Шепель та ін.). Усебічному глибокому аналізу розвитку комунікативної компетентності присвячені праці філософів (Л. Горбунова, С. Пролєєв, І. Степаненко, О. Троїцька та ін.). Проте найбільш плідно й переконливо висвітлює особливості комунікативного діалогу, на нашу думку, Сократ.

Деякі автори намагаються поєднати комунікацію й діалог, зокрема, аналізуючи вплив розвитку комунікації на формування Я-концепції (робота Балла). Я-концепцію автор тлумачить як діалогічну конфігурацію, завдяки якій різний діалог і різні взаємини

структуруються в одне ціле як комунікативний діалог. Однак реальна комунікативно-діалогічна компетентність як механізм, що забезпечує об'єднання різних елементів людського взаєморозуміння в одне ціле, ще не визначена.

У теоретичних студіях побутують поняття, близькі за своїм змістом, тотожні. Так, «компетентність у спілкуванні» – це вміння долати труднощі в спілкуванні, передусім соціально-перцептивного плану, здатність рефлексувати власні прояви в спілкуванні й використовувати одержану інформацію для самопізнання. На нашу думку, діалог слід тлумачити як готовність особистості до комунікативної діяльності [2].

У зарубіжних джерелах зафіксовано термін «компетентності взаємодії» (intención competencies). Так, М. Athay та J. Darley під компетентностями взаємодії розуміють здатності створення нових зразків виховання методом реконструювання освоєних або набутих у практиці прикладів, що дає змогу діяти в специфічних змінах ситуацій взаємодії [5].

Чимало дослідників проблеми комунікації виокремлюють різні її типологічні властивості. Так, наприклад, Л. В. Мудрик аналізує такі основні види комунікації, притаманні людині: усне мовлення, «друковане слово», живопис, кіно, музика, телебачення, магніто- і фонозаписи. Поняття «комунікація» може бути застосовано до багатьох сфер людської діяльності. Залежно від того, які засоби залучаються, розрізняють мовну комунікацію (писемна й усна мова), паралінгвістичну (міміка, жести, мелодія), матеріально-знакову (продукти виробництва, образотворчого мистецтва тощо) [3].

Студентська молодь у своєму розвитку комунікативно-діалогічної компетентності здатна будувати власні взаємостосунки, ґрунтуючись на трьох відносно самостійних типах знань: на буденному знанні, науковому знанні та на філософському знанні. Філософське знання дає змогу людині осмислити своє ставлення до світу, в якому вона живе, крізь призму власної діяльності та спілкування. У цей час у своїх дослідженнях Дж. Равен презентує в різних видах компетентності такі категорії, як «готовність», «здібність», а також фіксує увагу на таких психологічних якостях, як «відповідальність», «упевненість» [2]. Соціальний діалог поступово стає актуальною формою відносин.

На думку багатьох учених (Д. Неліпа, В. Євтух, В. Сагатовський та ін.), фактично він (соціальний діалог) – є необхідною умовою розгортання й розвитку міжособистісних, міжгрупових, міждержавних зв'язків і відносин. Отже, виникає необхідність оптимального розкриття й розуміння можливостей соціального діалогу як особливої форми діалогу. У тлумаченні низки авторів соціальний діалог постає як відносини між двома або кількома суб'єктами, обмін думками, насамперед, на громадсько-політичні теми, пошук ефективних способів його використання [4, С. 84-85].

Дослідники соціального діалогу М. Вак, А. Грязнов, Д. Неліпа, В. Цвих та інші вчені наголошують на обов'язкових складниках структури діалогу (суб'єкти, предмет обговорення, простір дії, час дії) та його певних «діалогічних» особливостях і характеристиках (стан суб'єктів діалогу, висока енергетичність поля взаємодії, що припускає виразність і дієвість позицій та сторін; глибока зумовленість діалогу ступенем історичної розвиненості індивідів, суспільства та ін.).

При цьому комунікативно-діалогічна компетентність – це складний, багатоплановий процес встановлення і розвитку контактів між людьми, породжуваний потребами в спільній діяльності, що містить у собі обмін інформацією, вироблення єдиної стратегії взаємодії, сприйняття й розуміння іншої людини. У своїй структурі комунікативно-діалогічна компетентність поєднує такі компоненти:

– гностичний компонент (система знань про сутність, структуру, функції й особливості спілкування взагалі та професійного зокрема; знання про стилі спілкування, зокрема про особливості власного комунікативного стилю; творче мислення, внаслідок якого спілкування виступає як різновид соціальної творчості);

– конативний компонент (загальні та специфічні комунікативні вміння, які дозволяють успішно встановлювати контакт із іншою людиною, здатність адекватно пізнавати її внутрішні стани, керувати ситуацією взаємодії з нею, застосовувати

конструктивні стратегії поведінки в конфліктних ситуаціях; культура мовлення; експресивні вміння, які забезпечують адекватні висловлювання міміко-пантонімічним супроводом; перцептивно-рефлексивні вміння, що забезпечують можливість сприймання та пізнання внутрішнього світу партнера у спілкуванні та розуміння самого себе);

– емоційний компонент (гуманістичне настановлення на спілкування, інтерес до іншої людини, готовність вступати з нею в особистісні, діалогічні взаємини, інтерес до власного внутрішнього світу; розвинуті емпатія та рефлексія; високий рівень ідентифікації з виконуваними професійними та соціальними ролями; позитивна Я-концепція; адекватні вимогам професійної діяльності психоемоційного стану).

Здебільшого комунікативно-діалогічна компетенція визначається як один з операційно-когнітивних компонентів психологічної готовності студентської молоді в культурно-освітньому просторі. Компетенції, що входять до структури комунікативно-діалогічної компетентності, відповідають комплексу знань та вмінь, необхідних для ефективного спілкування в процесі здійснення професійної діяльності. Головними компонентами комунікативної компетентності є комунікативні властивості особистості, що характеризують розвиток потреби в спілкуванні, ставлення до способу спілкування; комунікативні здібності, здатність володіти ініціативою в спілкуванні; здатність виявити активність, активно реагувати на стан партнерів у спілкуванні, формувати та реалізувати власну індивідуальну програму спілкування. Комунікативно-діалогічна компетентність виявляється в цілому як знання норм та правил спілкування, оволодіння його технологією.

У психолого-педагогічних джерелах існують різні підходи до визначення критеріїв і показників ефективності та якості результатів навчального процесу. У вітчизняній літературі запропоновані різні критерії й показники сформованості компонентів діяльності, представлені в роботах О. А. Абдулліної, В. А. Белікова, В. П. Безпалько, П. Я. Гальперіна, В. А. Сластьонина, Н. Ф. Тализіна, А. В. Усової, Н. М. Яковлевої та інших учених. У теорії і практиці є загальні вимоги до виокремлення й обґрунтування критеріїв, які зводяться до того, що вони, по-перше, повинні відображати основні закономірності формування особистості; по-друге, сприяти встановленню зв'язків між усіма компонентами досліджуваної проблеми; по-третє, якісні показники повинні виступати в єдності з кількісними.

У нашому дослідженні філософський супровід розвитку комунікативної компетентності студентської молоді визначаємо як якісні показники, а рівні – як кількісні характеристики, що залежить від вибору критеріїв. У своїй роботі ми виходимо з такого визначення: критерій – це ознака, на підставі якої проводиться оцінка; засіб перевірки, своєрідне мірило оцінки. Найбільш повно зміст поняття «критерій» відображено в роботах В. І. Загвязінського. Критерій дослідник визначає як узагальнений показник розвитку процесу, успішності діяльності, за яким виконується оцінка явищ, що відбувається.

При цьому слід зазначити, що структура комунікаційної стратегії в соціокультурному просторі може бути представлена як сукупність низки основних запитань.

– Якою мірою обирається соціокультурне середовище, що буде забезпечувати задоволення розвитку комунікативної компетентності та потреб особистості, розкриття й використання її потенціалу?

– Чи сприяє цей вибір набуттю бажаного соціального статусу, віднайдення сфери соціального оточення?

– Яким чином цей вибір вплине на зміну стилю життя, бо останній тісно пов'язаний з певною сферою діяльності?

– Наскільки цей вибір визначить конкретне місце індивіда в системі комунікації в цілому? [1].

Загальновідомо, що як філософія, так і соціологічна проблема свободи вибору виникає тоді, коли мова йде про її кордони. У нашому випадку відразу виявляється, що вибір особистістю комунікаційного простору завжди пов'язаний із певними обмеженнями, які можуть пояснюватися тим, що існують також суб'єктивні фактори, що перешкоджають

обранню тієї чи тієї сфери інформаційних взаємодій. Це пов'язано з фізичними, психологічними, інтелектуальними, вольовими потенціями людини, які розширюють або звужують діапазон розвитку її комунікативних потенцій [1].

Структура комунікативної компетентності відображена в концепції, розробленій А.Я. Флієром щодо формування культурної полісуб'єктивності особистості в процесі її соціалізації:

– компетентність у відношенні до інституційних норм соціальної організації й регуляції – основних соціальних інститутів, економічних, політичних, правових і конфесійних структур, установ, звичаїв й ієрархій;

– компетентність у відношенні до конвенціональних норм соціальної регуляції – національних і станових традицій, панівної моралі, моральності, світогляду, цінностей, оцінних критеріїв, норм етики, звичаїв, обрядів, повсякденної ерудиції в природних, технічних, соціальних і гуманітарних знаннях;

– компетентність у відношенні до короткочасних, але гостро актуальних образів соціальної престижності – моди, іміджу, стилю, жаргону, кумирів, гендерних символів, інтелектуальних й естетичних течій;

– рівень повноти й свободи володіння мовами соціальної комунікації – природньою розмовною (усною й писемною), спеціальними мовами й соціальними (професійними) жаргонами, які використовуються в цьому співтоваристві, етикетом і церемоніалом, політичною, релігійною, соціальною та етнографічною символікою, атрибутикою престижності, соціальним маркуванням стилю, моди тощо [1].

Спираючись на сказане вище, доходимо висновку, що комунікативно-діалогічна компетентність виступає як ієрархічно організоване психічне утворення, як певний рівень розвитку особистості, що передбачає сформованість її цілісної системи мотиваційно-спонукальних, особистісних якостей і функціонально-операційних виявів, які реалізують емоційні, когнітивні й поведінкові компоненти сфери особистості.

Філософський супровід розвитку комунікативно-діалогічної компетентності студентської молоді в культурно-освітньому просторі передусім передбачає спілкування, і в означеній компетентності вирішальним чином він пов'язаний із вибором особистістю оптимального соціально-культурного комунікативного простору, де будуть затребувані й реалізовані її суб'єктивні якості. Цей вибір детермінований якістю чинників. І передусім він залежить від особливостей соціальної структури суспільства, в межах якої він відбувається. Однак слід зазначити, що цей вибір завжди індивідуальний, оскільки являє собою частину особистісного самовизначення, пошуку суб'єктом свого місця в комунікативному просторі.

Література

1. Истратова О.Н. Психодиагностика: коллекция лучших тестов: Психологический практикум / О.Н. Истратова. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2005. – 375с.
2. Клименко В.А. Методичний аналіз поняття «психічний розвиток людини» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [[http:// www.bdpu.org/scientidic_published/psychology_1_2005/1](http://www.bdpu.org/scientidic_published/psychology_1_2005/1)].
3. Міщук І.М. Складові комунікативної компетенції . – 2006. Вип. 46. – С. 64-67.
4. Троїцька О. М. Діалог і толерантність у культурно-освітньому просторі вищої школи: монографія / О. М. Троїцька. – Мелітополь: Вид-во МДПУ імені Б. Хмельницького, 2016. – 312 с.
5. Формановская Н. И . Речевой этикет и культура общения / Н.И. Формановская, – СПб: Питер, 2009. – 26 с.